

Ks. Tadeusz Walachowicz. *Kościół katolicki w prawodawstwie Księstwa Warszawskiego*. Lublin 1984 ss. 211.

Okres istnienia Księstwa Warszawskiego był czasem olbrzymich przemian w dziedzinie politycznej, społecznej, gospodarczej i prawnej. Nadchodzące przemiany dotyczyły także spraw religijnych i kształtowały nową sytuację prawną Kościoła katolickiego na ziemiach polskich. Aczkolwiek ukazało się wiele publikacji dotyczących tego okresu, to jednak nie było dotąd wszechstronnego opracowania ilustrującego stan prawny katolickiego Kościoła w Księstwie Warszawskim. Tę lukę istniejącą w literaturze prawno-historycznej wypełnił ks. Tadeusz Walachowicz przez opublikowanie swej monografii pod ww. tytułem.

Rozprawa obejmuje pięć rozdziałów. W pierwszym rozdziale zatytułowanym „Kościół rzymskokatolicki w »Zasadach Komisji Rządzącej« i w »Konstytucji Księstwa Warszawskiego« Autor, po krótkim omówieniu przepisów mieszczących się w obydwu źródłach, zobrazował realizację norm konstytucyjnych regulujących sprawy: religii stanu, wolności wyznania i tolerancji religijnej, sposobu utrzymywania stosunków ze Stolicą Apostolską i jurysdykcji biskupów mających siedziby poza granicami Księstwa.

W drugim zaś rozdziale noszącym tytuł „Kodeks Napoleona — konflikt między prawodawstwem cywilnym a jurysdykcją kościelną” Autor uwidoczniał, iż pierwszym źródłem tego konfliktu było wprowadzenie cywilnego prawa małżeńskiego niezgodnego w wielu punktach z kościelnym prawem małżeńskim; drugim — zobowiązanie duchowieństwa do pełnienia funkcji urzędników stanu cywilnego, prowadzenia ksiąg oraz ogłaszania w kościołach zarządzeń władz państwowych; trzecim

zaś — sprawa sądownictwa kościelnego i karności duchowieństwa.

W trzecim rozdziale Autor przedstawił politykę Księstwa Warszawskiego w stosunku do seminariów duchownych i zakonów, omawiając sytuację majątkową i prawną tychże instytucji oraz przyjmowanie przez nie kandydatów do stanu duchownego.

Czwarty rozdział nosi tytuł „Normy państwowe w kwestiach administracyjnych”. Jest w nim zilustrowana sprawa obsadzania stanowisk kościelnych oraz dążenia władz państwowych do wprowadzenia nowej, kościelnej administracji terytorialnej w Księstwie Warszawskim. W dalszej części tegoż rozdziału Autor przedstawił uprawnienia terenowych organów administracji państwowej w zakresie nadzoru nad działalnością duchowieństwa w dziedzinie szkolnictwa, opieki społecznej, cenzury druków i organizowania kongregacji dekanalnych.

Ostatni, piąty rozdział jest zatytułowany „Położenie ekonomiczne Kościoła w Księstwie Warszawskim”. Omówione są w nim dochody kościelne, na które składały się kompetencje wypłacane przez rząd duchowieństwu, dziesięciny i inne świadczenia pobierane przez kler od ludności, prowizje płynące od sum zapisanych na rzecz instytucji kościelnych oraz opłaty z tytułu „iura stolae”. Następnie Autor przedstawił ograniczenia zdolności prawnej instytucji kościelnych w nabywaniu i zbywaniu majątków, wprowadzone przez przepisy prawa cywilnego, oraz ograniczenie zdolności procesowej duchowieństwa przy dochodzeniu roszczeń majątkowych. W dalszej zaś części tegoż rozdziału Autor omówił obciążenia duchowieństwa na rzecz wojska i skarbu.

Powyższe omówienie treści rozprawy ukazuje szeroki wachlarz zagadnień wchodzących w zakres omawianej problematyki, zostały one gruntownie przebadane przez Autora i podane w sposób zwięzły. W niektórych miejscach Autor pominął omawianie pewnych spraw, np. w rozdziale pierwszym, omawiając normy konstytucyjne, nie uwzględnił jednej, ważnej zasady zawartej w 4 art. konstytucji, wprowadzającej zrównanie wszystkich obywateli pod względem prawnym — znosiła ona wszelkie przywileje duchowieństwa i podporządkowywała je obowiązującemu prawu państwowemu. Przy omawianiu więc sytuacji prawnej duchowieństwa w okresie Księstwa Warszawskiego art. 4 konstytucji stanowi kluczową, fundamentalną zasadę. W rozdziale piątym Autor, omawiając poszczególne rodzaje dochodów kleru, powinien także zasygnalizować o przychodach płynących z ziemi. Wprawdzie duża część kościelnej ziemi została przejęta przez władze zaborcze, lecz przy parafiach zostały utrzymane czterowłókowe gospodarstwa rolne. W Małopolsce zaś, na terenach zajętych przez Austrię w czasie trzeciego rozbioru, duchowieństwo, jak np. klasztor cystersów w Jędrzejowie, Koprzywnicy, Sulejowie, Wąchocku oraz klasztory benedyktynów z Łysej Góry, Sieciechowa i wiele innych instytucji kościelnych, posiadało rozległe dobra ziemskie.

Wydaje się, iż usystematyzowanie tak wielu różnorodnych zagadnień omówionych w rozprawie musiało nastroczać Autorowi sporo trudności, ale mimo to dobrze opracował konstrukcję monografii. Są jednak pewne zastrzeżenia odnośnie do niektórych jej szczegółów. Otóż w rozdziale pierwszym Autor, przedstawiając realizację niektórych norm konstytucyjnych dotyczących spraw kościelnych, omówił także stosunki ze Stolicą Apostolską. Z uwagi na to, że o tych sprawach konstytucja nic nie mówi, należało je zilustrować w odrębnym rozdziale.

Te drobne usterki nie pomniejszają naukowej wartości pracy, została ona bowiem oparta na bogatym materiale źródłowym mieszczącym się w opublikowanych dziełach, a także na źródłach rękopiśmiennych znajdujących się w archiwach

krajowych i zagranicznych. Autor zapoznał się również z licznymi opracowaniami, które są cytowane w przypisach i zamieszczone w bibliografii. W podsumowaniu należy stwierdzić, iż praca ks. T. Walachowicza jest dziełem nowatorskim o wysokim walorze naukowym i stanowi cenny wkład do nauki historii prawa polskiego.

Ks. Henryk Karbownik